

A magyarországi kisebbségek az Európai Unióban

Heizer Antal előadása

A Magyar Rádió hagyományos Nemzetiségi Napja keretében – április 24-én, a Márványteremben – több fontos esemény is zajlott: először a Nemzetiségi Színházak Találkozójának sajtótájékoztatójára került sor, majd egy konferencia előadásait hallgathattuk meg arról, mi lesz a helyzetük a nemzeti és etnikai kisebbségeknek az Európai Unióban. Erről szólt Heizer Antal, a Nemzeti és Etnikai Kisebbségi Hivatal elnöke, Szászfalvi László, a Magyar Parlament Emberi Jogi, Kisebbségi és Vallásügyi Bizottságának elnöke, majd Dr. Törzsök Erika, az Európai Összehasonlító Kisebbségkutatások Közalapítvány igazgatója. Az ő előadásait adjuk közre szerkesztett formában.

(A Színházi Találkozóval külön összeállításunk foglalkozik e számunk 3932. oldalán)

Az Európai Unióhoz való csatlakozás kérdésében, talán tapasztalhatták, a hazai kisebbségi közéletben valamelyest csendesebben teltek az elmúlt hónapok, kevesebb volt a vita. Kevés emberben vetődött fel az a kérdés, hogy a 181-es számot fel kellene hívni, és meg kéne kérdezni, hogy *mi lesz velünk jövő év májusát követően*, hogyan fog alakulni a hazai szerbek, szlovének, németek sorsa az Unióban?

Ugyanakkor az odafigyelők tapasztalhatták, hogy azért bizony meg-megszólaltak a kisebbségi közlethez tartozó – vagy kevésbé odatartozó – személyek is, és az uniós csatlakozás mezsgyéjén olyan kritikákat fogalmaztak meg a hazai kisebbségi joganyaggal, a továbbfejlesztési lehetőségekkel, a kisebbségi önkormányzati rendszerrel kapcsolatban, amelyek egyébként jogosak és évek óta vitatkozunk róluk, csak valószínűsíthetően az uniós csatlakozáshoz semmi közvetlen közük nincs. Máris eljutottam az első állításomig (és remélem, hogy az utánam megszólalók ezt vagy cáfolják, vagy elfogadják), hogy az EU-ban a nemzetiségi, kisebbségi kérdés – a múltban, és sajnos várhatóan a jövőben is – alapvetően *nemzeti kompetencia* volt és marad. Ez alól vannak kivételek, de sajnos minden törekvés – köztük a magyar törekvések – ellenére sem értük el ma még azt, hogy akár az EU-konvent munkájában, akár az alapszerződésekben, az általános emberi jogi kereteken, az általános kulturális kereteken túlmenően ez a kérdéskör mérvadóan jelen lenne. Említettem, hogy vannak kivételek: például a számunkra nagyon fontos, *koppenhágai kritériumok*, melyek között az Unió a belépni szándékozók számára támasztott kisebbségi követelményeket. (Hozzáteszem, hogy ugyanezeket a követelményeket az EU saját tagországaival szemben nem mindig, és nem következetesen alkalmazza.) Van egy nagyon fontos másik kivétel is, amelyen mi is dolgozunk, és komoly feladataink adódnak ebből: a *diszkrimináció tilalmának* kérdése. 2000-ben az Európai Unió egy olyan direktívát fogadott el, amelynek alapján nálunk is folyik az a jogalkotási tevékenység, amely *elsősorban a roma közösséget érinti*.

Mégis, miért fontos akkor az, hogy most az Unió csatlakozásról beszéljünk? Miért fontos az, hogy az országos önkormányzatok, a kisebbségi szervezetek, az elmúlt hónapokban megszólították a saját közösségeiket, s alapvetően támogatóan léptek fel, kérve őket az

Heizer Antal

uniós csatlakozás támogatására? (Ezt egyébként külön is megköszönöm a közösségeknek.) Azért, fontos, mert az EU számunkra, mindenfajta kisebbségi sorba szorult ember számára, elsősorban azt az értékközösséget jelenti, ahol természetes helye és szerepe kell, hogy legyen mindenféle másságnak. Egy *nyugat-európai társadalomban – és most ne országokról, vagy közösségekről beszéljünk!* – nem kérdés, nem lehet kérdés, hogy az emberek egyenlők, s származásuk, kisebbségi hovatartozásuk, vagy más ismérveik vonatkozásában hátrányba nem kerülhetnek. Teljesen természetes dolog az, hogy a kulturális sokszínűséget a fejlett civil társadalmak a legmesszebbmenőkig támogatják. Úgy lehetne tehát ezt megfogalmazni, hogy a tizenhárom hazai nemzeti és etnikai közösség egy minőségileg kedvezőbb általános környezetbe kerülhet az Európai Unióban. Ez az általános környezet, ha a mindennapok nyelvére le tudom fordítani, akkor kézzelfogható, akár forintosítható – eurosítható – előnyöket is jelent a közösségeknek. És ma abban a szakaszban vagyunk, amikor el kell kezdeni „lefordítani” ezeket a dolgokat a forintok nyelvére.

Alig néhány héttel ezelőtt, a Nemzeti Fejlesztési Tervhez kötődően megjelent egy pályázati felhívás. Projekt-ötletek kidolgozására lehet nagyjából még egy hónapig pályázatokat benyújtani. Egy szak-

mai testület segítségével aztán ezek a projekt-ötletek majd teljes mélységükig kidolgozhatók, így a közösségeink a csatlakozás pillanatától kész pályázatokkal rendelkezhetnek. Ezt a pályázati felhívást megküldtem az országos önkormányzatoknak, és ha netán a kísérőlevélben nem voltam elég világos, akkor még egyszer elmondom: *ne legyünk felületesek, ne dobjuk ki ezt a pályázati felhívást! Olvassuk végig mind az ötven oldalát, ugyanis azt, hogy kisebbségi projektekre lehet pályázni, nem fogják sehol megtalálni!* Ahogyan nagyon nehéz az EU támogatási rendszereiben nevesített kisebbségpolitikai pénzeket is találni. Vannak ilyenek, voltak ilyenek és lesznek ilyenek a jövőben is, de azok vagy egy szakosított szervezethez, vagy meghatározott projektjavaslatokhoz vannak kötve, esetleg egy tolerancia-kampányhoz. Általános nagyrendszerekre, mint az infrastruktúra vagy a humán erőforrás fejlesztésére lehet lenni összegeket, de az a közösség, amelyik pl. rendelkezik hazai falusi turizmus tagozattal, az ilyen címszóval is beadhat egy projektötletet. Ezt azután, ha az elkövetkező években EU-szakemberek segítségével ki tudja munkálni, azzal a saját falusi közösségeinek gazdasági megélhetését – és ezen keresztül a kulturális identitás megőrzésének a lehetőségét is – biztosítani tudja. Aki elgondolkozik azon, hogy a *humán erőforrás-fejlesztés mit is jelent iskoláink, kulturális intézményeink szempontjából*, és megpróbálja a nem nevesített pénzeszközhöz ilyen formában becsatlakoztatni a kisebbségi témakört, az bizony most nagyon sokat fog dolgozni, de egy év múlva, két év múlva jelentős előnyökhöz jut.

Ez most az időszerű feladatunk, de van egy általánosabb tennivalónk is: a tizenhárom nemzeti és etnikai kisebbségi közösséget fel kell készítenünk arra az új helyzetre, ami kb. egy év múlva veszi kezdetét, s pár esztendővel később fog véglegesen kialakulni. Miről van szó? Erről is elég sokat beszéltek már. Kisebbségi közösségeink és *anyaországaik kapcsolati rendszerében* az elkövetkezendő években *jelentős változások* fognak beállni. Egész más lesz a helyzete a hazai szlovénségnek, amely a határok megnyitásával – a munkaerő-áramlás szabaddá válásával – adott esetben jelentősen jobb helyzetbe kerülhet. Egyszerűen csak anyagi kérdés lesz például, hogy a szlovén iskoláinkban, egy fiatal, az anyaországból származó – mondjuk kémia szakos – szlovén pedagógust, tudnak-e alkalmazni, vagy sem. Egész más lesz a helyzete azoknak a közösségeknek, amelyek anyaországa a második körben csatlakozó csoportokhoz tartozik, vagy tartósan az EU-n kívül marad. Van egy negyedik kategória is: az anyaországgal nem rendelkező két kisebbségi csoportunk (a ruszin közösség és a cigánység), akik vonatkozásában megint csak az általános stratégiai és taktikai elemektől eltérő módon, és külön kell gondolkoznunk. A kö-

zösségekkel ténylegesen és egyesével végig kell gondolnunk tehát – körülbelül egy évünk van erre, nem több –, hogy az ő jelenlegi intézményrendszerükre a változó viszonyok milyen érezhető befolyással lesznek. Ezzel párhuzamosan természetesen *újra kell gondolnunk a kétoldalú kisebbségvédelmi egyezmények rendszerét* is. Ahol nehezednek a viszonyok, akár időlegesen, akár hosszú távon, ott ezek a kétoldalú egyezmények lehetnek azok az eszközök, amelyek ellensúlyt képeznek, amelyek szavatolják a forrásokat, amelyek biztosítják a kapcsolat működését az anyaország és a kisebbségi közösség között.

Van egy következő feladatunk is. Kisebbségi közösségeinknek be kell kapcsolódnunk azokba a rendszerekbe, amelyek már ma is léteznek az Európai Unióban. Látszólag kissé ellentmondásba kerültem az egyik előző gondolatommal, amikor azt hangsúlyoztam, hogy az EU-nak nincs a kisebbségi területre vonatkozó egységes rendszere. Ugyanakkor azonban léteznek az Unió által támogatott szervezetek, amelyek igen komoly tevékenységet végeznek. Az egyik legfontosabb az ún. *Kevésbé Használatos Nyelvek Európai Irodája*, amely minden tagországból egy nemzeti küldöttet fogad, függetlenül attól, hogy hány kisebbség létezik abban az országban. A hazai kisebbségeknek tehát közel egy évük van arra, hogy elgondolkozzanak: Magyarország esetében ez a rendszer hogyan működhet majd. Néhány hónap múlva éppen ezzel a szervezettel közösen szeretnénk egy tanácskozást rendezni, ahol az Iroda működéséről részletesebben tudunk majd szólni.

Mindezekén túl is van még egy igen komoly teendők, ami azonban már nem a saját közösségeinkre vonatkozik. Úgy gondolom ugyanis, valamennyiünk létérdeke, hogy támogassunk minden olyan törekvést az EU-n belül, majd ha már belül leszünk, amelyek mégis csak olyan irányba mutatnak, hogy az Unió, mint érték-közösség mihamarabb, s egyre valószínűsőbb kisebbségi normákkal és szervezeti formákkal rendelkezzen. Ilyen szempontból nagyon fontosak azok a magyar politikai törekvések, amelyekről most is vitatkoznak az EU-konventben. Gondoljunk itt a kisebbségi bizottságra, vagy akár a cigányügyi jelentésekre, amelyeket magyar képviselők nyújtottak be az utóbbi időben! Zárómondatként annyit tennék még hozzá: én nagyon örülnék annak, ha a magyar országgyűlési pártok elgondolkoznának azon, hogy vajon az EU parlamenti választásokon a listáikra hány, és milyen helyen vesznek fel kisebbségi politikusokat, közszereplőket! Nagyon fontos lenne, hogy ebben a 20-24-es csoportban azért a kisebbségi közösségeink képviselői is jelen lehessenek.

Köszönöm a figyelmüket!